

УДК 378.046-021.68(477)

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.54801

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

© Т. В. Палько

У статті окреслено завдання і шляхи розв'язання проблем післядипломної педагогічної освіти. Схарактеризовано інноваційні підходи до процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти. Розкрито інноваційні здобутки Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти на шляху до євроінтеграції. Стаття містить також цінні узагальнення закордонного досвіду і досвіду підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в Україні

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, освіта впродовж життя, інноваційні підходи, євроінтеграція

The article analyses the tasks and solutions for the issues of in-service education. The innovative approaches to the process of in-service teacher professional development and benefits for Institute of in-service training in Zakarpattia towards European integration are characterized in the article. The article contains valuable summing up of foreign experience and the experience deals with the in-service teacher education in Ukraine

Keywords: in-service teacher education, lifelong education, innovative approaches, European integration

1. Вступ

Реформування системи освіти України висуває перед педагогічними працівниками низку вимог щодо рівня їхнього підвищення кваліфікації. Йдеться про забезпечення максимального розкриття потенціалу кожного фахівця, створення умов для їхнього саморозвитку і самореалізації за умови вчасної та гнучкої адаптації до змін, які відбуваються в технологізації вітчизняного та зарубіжного освітнього простору. Вивчення та впровадження досвіду європейських країн щодо організації та вдосконалення діяльності закладів післядипломної освіти, без сумніву, є цінним у науковій і практичній діяльності закладів післядипломної освіти. Для прикладу:

- зміна типу управління післядипломною освітою в напрямі децентралізації;
- реформування організаційних, правових, економічних, фінансових механізмів управління післядипломною освітою з метою удосконалення їхнього змісту, структури і технологічного дидактико-методичного ресурсу;
- врахування специфіки психолого-педагогічного супроводу організації підвищення кваліфікації вчителів у різних освітніх системах;
- навчання упродовж життя, або безперервна освіта, чи освіта дорослих.

У яких сполученнях ми б не використовували цей термін – зміст його має одне значення – інвестування, яке вкладає держава у людей, у накопичення їхніх знань, соціального й професійного досвіду; набуття професійних умінь, здатностей до застосування інноваційних технологій, що є першоосновою компетентності і компетентностей; у тому числі й ІКТ-грамотність.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Аналіз джерел із окресленої проблеми свідчить про те, що питання реформування післядиплом-

ної педагогічної освіти в Україні у контексті євроінтеграції знаходить своє відображення у державних документах і наукових дослідженнях вітчизняних дослідників. Так, на думку В. Андрущенка, одним із головних напрямів реформування освітньої системи є дотримання європейських стандартів якості освітніх послуг [1].

Дослідниця С. Сисоева в модернізації сучасної освіти вбачає закономірний історичний процес, пов'язаний зі зміною освітньої моделі відповідно до вимог сучасності [2]. Дотичними до висловлювань ученої є М. Артюшина, П. Лушин, В. Олійника, Л. Пуховська й ін., які наголошують на значимості інноваційного, психологічного, управлінського аспектів в інтеграційних процесах національної системи освіти в європейський освітній простір [3]. Однак у зазначених вище дослідженнях недостатньо висвітлено чинники, які впливають на реформування післядипломної педагогічної освіти, не систематизовано напрями та шляхи вдосконалення й реалізації з врахуванням євроінтеграційних освітніх процесів ППО.

Науково-методологічні основи стратегічних орієнтирів розвитку післядипломної освіти розкрито у працях В. Олійника. Вчений обґрунтовує їх з позиції стандартизації, інформатизації та технологізації розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформації суспільства і пов'язує їх із можливими шляхами розв'язання; обстоює роль Університету менеджменту освіти та консорціуму в розробленні стандартів, удосконаленні змісту й запровадженні інноваційних педагогічних технологій, модернізації наукової діяльності у післядипломній педагогічній освіті. На його переконання, співпраця з іноземними країнами сприятиме підвищенню ефективності діяльності системи вітчизняної післядипломної педагогічної освіти на рівні державної політики України [4].

3. Мета статті

Окреслення основних шляхів та їх розв'язання в умовах реформування післядипломної педагогічної освіти України до європейського освітнього простору.

4. Шляхи реформування післядипломної педагогічної освіти у контексті євроінтеграційних змін

Перш за все – це забезпечення освітян будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі, як один із альтернативних шляхів євроінтеграції. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також є критичним чинником у сферах зайнятості та соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності. За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років навчання, підготувати вчителя до його професійної діяльності на все життя, оскільки щорічно оновлюється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань [5].

Враховуючи цю особливість, Міністерством освіти і науки передбачено створення системи сертифікації вчителів шкіл, яка буде впроваджена в Україні після ухвалення нового закону «Про освіту». Впровадження сертифікації містить такі головні чинники реформування:

- 1) заробітна плата вчителя залежатиме від рівня його кваліфікації;
- 2) учителю буде надано право самостійно обирати місце та спосіб підвищення кваліфікації;
- 3) добровільна сертифікація вчителів відбуватиметься у незалежних установах сертифікації кожні 5 років.

Виникає питання, яким шляхом відбуватиметься реформування післядипломної педагогічної освіти в Україні після впровадження наведених вище реформ. Одним із альтернативних напрямів реформування нинішніх інститутів післядипломної педагогічної освіти, вважає академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор В. Олійник – це функціонування освітнього консорціуму [6] – Відкритого університету, у який увійдуть переважна більшість інститутів післядипломної педагогічної освіти. Станом на сьогодні в Україні вже функціонують 23 такі заклади. Під керівництвом Віктора Васильовича науковими співробітниками Університету менеджменту освіти розроблено концепцію, яка дозволить змінити ставлення держави і громадськості до функціонування інститутів післядипломної педагогічної освіти, об'єднавши їх в єдиний потужний освітній консорціум з надання освітніх послуг слухачам відповідно до міжнародної освітньої системи Double Degree (подвійний диплом). Члени Консорціуму матимуть змогу атестувати своїх співробітників через Вчену раду Університету та інші його структурні підрозділи; використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, а також реалізувати інші

проекти з надання освітніх послуг та проведення наукових досліджень.

Варто зазначити, що сьогодні право на здійснення освітньої діяльності з підвищення кваліфікації МОН надало понад 20 профільним педагогічним вищим навчальним закладам. Понад 200 тис. керівних і педагогічних працівників закладів освіти щорічно підвищують свою педагогічну кваліфікацію. Що це означає? По-перше, що вищі навчальні заклади є конкурентами для післядипломної педагогічної освіти; по-друге, функціонування закладів післядипломної педагогічної освіти залежить від кількості учасників, тобто вчителів, керівного складу, яким уже надано право вибору. І у першому, і у другому випадку працівники закладів післядипломної педагогічної освіти повинні чітко усвідомити ті реформаторські зміни, які викликані вимогами часу, освітніми трансформаційними процесами, тому не можуть бути осторонь цих змін, а навпаки, повинні прийняти їх і активно включитися в цей процес, проявити максимум професіоналізму з метою поліпшення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів в умовах освітнього ринку.

Окремі напрацювання з цього напрямку є в Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти:

- перехід на кредитно-модульну систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників області;
- орієнтування на проблемно-пошукову направленість учасників навчально-виховного процесу;
- урахування варіативності змісту та форм курсової підготовки;
- реалізація принципу свободи і демократії вибору;
- моніторинг результативності курсової підготовки тощо.

Окрім цього, інститутом запроваджено диференційований підхід щодо підвищення кваліфікації освітяни краю: для вчителів з вищою кваліфікаційною категорією, педагогічними званнями «старший учитель», «учитель-методист» пропонується *очно-заочна форма навчання*.

Для педагогічних працівників із кваліфікаційною категорією не нижче I, які проживають у географічно віддалених і важкодоступних до Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти населених пунктах, організовано *дистанційну форму* підвищення кваліфікації, як одну з нових систем навчання поряд зі створенням технологій і методик роботи.

Науковцями інституту створено «банк кредитів» – накопичення балів для чергової та позачергової атестації, що дає можливість учителю систематично розвивати свій професійний рівень.

Упроваджуючи такі нововведення в систему післядипломної педагогічної освіти, науково-педагогічні працівники здійснюють перші кроки до світових європейських і міжнародних стандартів. Представляє інтерес система підвищення кваліфікації педагогів зі Швеції. Національним комітетом освіти визначено п'ять основних типів підвищення кваліфікації вчителів:

1) поєднання післядипломної педагогічної освіти з додипломною. Йдеться про поглиблення додипломної підготовки вчителя під час підвищення кваліфікації на основі отриманого ними практичного досвіду роботи;

2) локалізація змісту, тобто організується робота для педагогів одного або кількох навчальних закладів, груп учителів певного предмета, керівників навчальних закладів тощо, які мають свої специфічні потреби;

3) післядипломна педагогічна освіта за централізованим чи регіональним замовленням (переважно для здійснення педагогічних досліджень різного рівня);

4) підвищення кваліфікації у зв'язку з проведенням освітніх реформ та оновленням навчальних програм;

5) організація навчання за індивідуальними потребами та замовленнями учителів [7].

Система підвищення кваліфікації у країнах Заходу вирізняється найрізноманітнішими видами її формами перепідготовки. Ефективним видом проведення підвищення післядипломної педагогічної освіти є короткострокові курси-семінари для вчителів, які проводяться по суботах, у вечірній або відпускний час, щоб не зривати педагогічний процес у школі [8].

Цінність їх у тому, що вчителі можуть одночасно і працювати, і розвивати свій професійний досвід, орієнтуватись у тих інноваційних нововведеннях, які є значущими на тому чи іншому етапі розвитку педагогічної освіти.

Заслуговує на увагу й така форма підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як інформальна освіта або самоосвіта. Її перевагою є те, що не вимагає державних витрат. Однак, вона потребує розвитку високої здатності до мотивації навчання. Така форма самоосвіти включає участь педагога в професійних товариствах, участь у конференціях, наукових проектах тощо [9]. Ця форма підвищення кваліфікації вже знайшла своє відображення у проекті Закону про освіту «інформальна освіта», тобто (самоосвіта). Відповідно, запозичення такого досвіду для вітчизняної практики має дати хороший результат.

Важливим також є зміст, структура, психолого-педагогічний супровід, вибір окремих пріоритетів, гендерні відмінності, віковий ценз тощо, на які зважають керівники післядипломної педагогічної освіти в різних країнах, що виявляється в структурі закладів додаткової педагогічної освіти, у співвідпорядкованості на регіональному, муніципальному й шкільному рівнях; з урахуванням історичних надбань, традицій, сучасних демографічних процесів і кадровою політикою. Таким чином, розгляд світових тенденцій дозволить зорієнтуватися у тих реформаторських змінах, які відбуваються нині в освіті загалом та післядипломній педагогічній освіті зокрема.

Узагальнюючи закордонний досвід і досвід підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в Україні, віднаходимо реперні точки, які умовно можемо ідентифікувати за такими параметрами:

1) освіта упродовж життя або неперервна освіта;
2) інформальна освіта;
3) напівочна освіта (тобто, очно-заочна і дистанційна);

4) курси з різною тривалістю навчання;

5) традиційні технології, як:

а) мікрівикладання, рефлексивний аналіз, метод кейсів, творчі звіти та презентації, off-line консультації, «chat-on-line»;

б) багаторівнева диференціація, яка передбачає врахування професійного рівня вчителів, його педагогічного досвіду та наявних освітніх потреб.

За ініціатииви Центру європейської політики (СР) та фінансової підтримки Офіційної допомоги словацького уряду («SlovakAid», СР) інститут здійснює реалізацію міжнародного словацько-українського проекту «Європа в школі – 2», метою якого є популяризація українським педагогам словацького досвіду щодо трансформації та інтеграції освіти упродовж життя в ЄС.

Із липня 2015 науково-педагогічні працівники інституту розпочали реалізацію міжнародного спільного словацько-українського проекту (у партнерській співпраці з Центром європейської політики та Панєвропейською вищою школою (м. Братислава, Словацька Республіка) з проблем реалізації інноваційних методів навчання «InovEduk». У рамках проекту передбачено відобразити із застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (використанням 3D-моделей) пам'ятки культури, історії, природи Східної Словаччини та Закарпаття; навчання 20 учителів-мультиплікаторів (10 – зі Східної Словаччини, 10 – із Закарпаття), які використовуватимуть у навчальному процесі методи віртуальної і доповненої реальності, створюючи віртуальне середовище з використанням 3D-моделей.

Кілька років поспіль на базі Закарпатського інституту післядипломної педагогічної успішно працюють волонтери Корпусу Миру (у рамках угоди Україна – США). Вони ознайомлюють слухачів із культурою, літературою, мовою як еталоном комунікації, сучасними технологіями навчання; виступають експертами випускних робіт; координують проектну діяльність вчителів іноземної мови. Така співпраця розширює і збагачує мовно-комунікативний діапазон педагогів, наповнює дидактико-методичним ресурсом, що дає змогу застосовувати набутий досвід у практичній діяльності. Ці освітні послуги учителі-іноземці отримують від волонтера Пеггі Волтон та Денні Робертсона, директора організації, що мотивує їх до саморозвитку, удосконалення квазіпрофесійної майстерності.

Одним із пріоритетних інноваційних напрямів Стратегії «Європа 2020» визнано інтелектуальне зростання в освіті через доступ до мережі Інтернет [10]. Завдання інституту – залучити максимальну кількість громадян (до 2020 року – 30 Мбт і більше), сформулювати вміння користуватися інформаційно-комунікативними технологіями впродовж життя. З цією метою використовуються внутрішні резерви інститу-

ту, а також можливості різноманітних компаній: «PANASONIC», представників видавництва «Розумники» з презентаціями новітніх зразків техніки та технологій програмного забезпечення у сфері інформаційно-комунікаційних технологій із застосуванням електронних засобів у практиці педагога навчального закладу з метою підвищення якості педагогічного процесу.

2015 року Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти підписав Меморандум з компанією Microsoft щодо створення нової платформи дистанційної освіти та сертифікаційного центра. До послуг викладачів та слухачів ППО в інституті працює WEB-сайт, на якому висвітлюється діяльність усіх структурних підрозділів. З 2014 року сайт інституту став потужним інформаційним центром для освітян краю. Спільно з науковцями і методистами інституту створено віртуальний дошкільний навчальний заклад «Дивокрай».

З метою удосконалення організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах, де навчаються діти етнічних спільнот, інститутом створено у місті Берегово філію. Її метою є координація діяльності інституціями післядипломної педагогічної освіти та вищими навчальними закладами Угорщини, Румунії, Польщі, Словаччини – країн, які територіально межують із Закарпаттям. Наукові здобутки викладачів філії були відзначені золотою медаллю на VII Міжнародному форумі «Інноватика в сучасній освіті» (2015 р.), а Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти отримав золоту медаль у номінації «Інновації у підвищенні професійної компетентності педагога».

5. Результати дослідження

Вивчено та узагальнено систему післядипломної педагогічної освіти на шляху до європейського розвитку України. Закордонний досвід і досвід підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в Україні можна умовно ідентифікувати за такими параметрами: освіта упродовж життя або неперервна освіта; інформальна освіта; напівочна освіта (тобто, очно-заочна і дистанційна); курси з різною тривалістю навчання; традиційні технології. Очевидно, що розгляд світових тенденцій дозволить зорієнтуватися у тих реформаторських змінах, які відбуваються сьогодні в освіті загалом та післядипломній педагогічній освіті зокрема.

6. Висновки

Викладене вище не вичерпує всіх тих шляхів, проблем і завдань, які окреслив уряд перед післядипломною педагогічною освітою. Їх розв'язання залежатиме від рівня усвідомленості кожним керівником, педагогом, учителем громадянської і професійної позиції, професійної мобільності й налаштованості на реформаторські зміни, які визначені як пріоритетні у вітчизняному, європейському і міжнародному освітньому просторі.

7. Перспективи подальших розвідок з цього напрямку

Подальше здійснення реформування системи післядипломної педагогічної освіти з огляду на дослідження конкретних шляхів здійснення демонополізації таких послуг за різними ресурсними можливостями може стати основою для розвитку післядипломної освіти в Україні на основі європейського досвіду.

Література

1. Андрущенко, В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу [Текст] / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9.
2. Сисоева, С. Принципи розвитку неперервної освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу [Текст] / С. Сисоева // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 2–6.
3. Пуховська, Л. П. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін [Текст]: навч. метод. посіб. / Л. П. Пуховська, М. В. Артюшина, В. Г. Базелюк, П. В. Лушин, О. С. Снісаренко, Л. П. Сніцар, В. Т. Солодков; за наук. ред. Л. П. Пуховської. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 122 с.
4. Олійник, В. Післядипломна педагогічна освіта: місія і стратегія розвитку [Текст] / В. Олійник // Освіта України. – 2010. – № 30. – С. 6.
5. Сігаєва, Л. Є. Освіта дорослих в Україні (друга половина XX ст. – початок XXI ст.) [Текст]: монографія / Л. Є. Сігаєва. – К.: ТОВ ВД «ЕКМО», 2010. – 420 с.
6. Олійник, В. В. Тенденції розвитку післядипломної освіти педагогів у європейських країнах [Текст] / В. В. Олійник, Т. Н. Синенко // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 17–20.
7. Edelfelt, R. Staff Development for School Improvement [Text] / R. Edelfelt. – London: National Center on Teaching and Learning, 1983. – 296 p.
8. Cochran-Smith, M. The outcomes question in teacher education [Text] / M. Cochran-Smith // Teaching and Teacher Education. – 2009. – Vol. 17, Issue 5. – P. 527–546. doi: 10.1016/s0742-051x(01)00012-9
9. Land, W. G. Survey of state legislation relating to higher education [Text] / W. G. Land, E. V. Hellis, – Washington, 1991.
10. Стратегія «Європа 2020» [Електронний ресурс]. – Євробюлетень. – 2010. – № 4. – С. 16. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/eurobullet_04_2010_uk.pdf

References

1. Andrushchenko, V. (2004). Modernizatsiya pedahohichnoyi osvity Ukrayiny v konteksti Bolons'koho protsesu. Vyscha osvita Ukrayiny, 1, 5–9.
2. Sysoyeva, S. (2009). Pryntsypy rozvytku nepererвної osvity v umovakh polikul'turnoho hlobalizovanoho svitu. Shlyakh osvity, 2, 2–6.
3. Pukhov'ska, L. P., Artyushyna, M. V., Bazelyuk, V. H., Lushyn, P. V., Snisarenko, O. S., Snitsar, L. P., Solodkov, V. T.; Pukhov'skoi, L. P. (Ed.) (2012). Pisyadyplomna osvita v umovakh yevrointehratsiyi: sutnist', zmist, tekhnolohiyi, hotovnist' do zmin. Kyiv: Pedahohichna dumka, 122.
4. Oliynyk, V. (2010). Pisyadyplomna pedahohichna osvita: misiya i stratehiya rozvytku. Osvita Ukrayiny, 30, 6.

5. Sihayeva, L. Ye. (2010). Osvita doroslykh v Ukraini (druga polovyna XX st. – pochatok XXI st. Kyiv: TOV VD «ЕКМО», 420.

6. Oliynyk, V. V., Synenko, T. N. (2001). Tendentsiyi rozvytku pisyadyplomnoyi osvity pedahohiv u yevropeys'kykh krayinakh. Shlyakh osvity, 3, 17–20.

7. Edelfelt, R. (1983). Staff Development for School Improvement. London: National Center on Teaching and Learning, 296.

8. Cochran-Smith, M. (2001). The outcomes question in teacher education. Teaching and Teacher Education, 17 (5), 527–546. doi: 10.1016/s0742-051x(01)00012-9

9. Land, W. G., Hellis, E. V. (1991). Survey of state legislation relating to higher education. Washington.

10. Stratehiya «Yevropa 2020» (2010). Yevrobyuleten', 4, 16. Available at: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/eurobulet_04_2010_uk.pdf

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Марусинець М. М.

Дата надходження рукопису 19.10.2015

Палько Тетяна Василівна, кандидат психологічних наук, старший викладач, кафедра педагогіки та психології, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. Волошина, 35, м. Ужгород, Україна, 88000

E-mail: tanya0106.1967@ukr.net

УДК 37.091.12:159-051 УДК

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.54901

ОСОБИСТІТЬ ВЧИТЕЛЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ СВІТУ ПІДЛІТКІВ

© В. І. Січка

У статті представлено аналіз результатів дослідження психологічних особливостей образу світу, розкрито особливості світосприймання та ціннісних орієнтацій у дітей підліткового віку різних соціальних груп, а саме: розуміння сенсу життя, позитивного та негативного в житті, осмислення цінностей сучасного світу. Під час аналізу результатів дослідження були виділені основні категорії візуалізації образу «символ життя»

Ключові слова: *сприйняття, образ світу, підлітковий вік, повні та неповні сім'ї, самосвідомість, візуалізація, ціннісні орієнтації*

The article analyzes the results of the study of psychological features of the image of the world, and the features of worldview and value orientations of teenagers of different social groups, namely: understanding of the meaning of life, positive and negative in life, understanding the values of the modern world. When analyzing the results of the study the main categories of visualization of the image "symbol of life" were selected

Keywords: *perception, worldview, adolescence, two-parent and single-parent families, self-consciousness, visualization, valuable orientations*

1. Вступ

Основними інститутами соціалізації молоді найчастіше виступають сім'я і школа. Соціалізація за своїм змістом є процесом становлення особистості, який розпочинається з перших хвилин життя людини. Виокремлюють три сфери, в яких, передусім, відбувається становлення особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість. Загальною характеристикою цих сфер є процес примноження соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом, який полягає у засвоєнні стереотипів поведінки, чинних соціальних норм, звичаїв, інтересів, ціннісних орієнтацій. У сім'ї дитина здобуває перші навички взаємодії і спілкування, освоює перші соціальні ролі, осмислює перші норми і цінності. Тип поведінки батьків впливає на формування у дитини „Я-образу”. Школа ж забезпечує учневі системну освіту, яка сама по собі є важливим елементом соціалізації. Окрім того, школа сприяє підготовці людини до життя в суспільстві і в

ширшому розумінні. Вона задає первинні уявлення людини як громадянина, внаслідок чого сприяє входженню учня в доросле, самостійне життя або ж ускладнює його.

Роль і місце вчителя і школи завжди були неоднозначні. Так, із соціальної позиції, функція школи і вчителя полягає у відтворенні продуктивних сил, сприянні розвитку інтелектуального і духовно-морального потенціалу суспільства. Тобто, школа є соціальним інститутом, пов'язаним із станом і перспективами розвитку суспільства.

В ідеалі роль учителя в суспільстві, на нашу думку, полягає в тому, що він є носієм загальнолюдських і державницьких цінностей. Основним психологічним механізмом формування певних психосоціальних цінностей у дітей і підлітків та їх свідомості в цілому є так звана персоніфікація. Для дитини морально-психічні ціннісні орієнтації, як правило, персоніфіковані в образах батьків і вчи-